

Д.С. Наливайко, К.О. Шахова

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА XIX СТОРІЧЧЯ

Доба романтизму

Підручник

Допущено Міністерством освіти і науки України

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
2001

ББК 83.3(3)
НЗ7

Вступ, розділи “Німецький романтизм”, “Французький романтизм” та “Італійський романтизм” написані проф. Д.С. Наливайком, розділи “Англійський романтизм” і “Американський романтизм” — проф. К.О. Шаховою.

Головний редактор Б.Є. Будний

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена у будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

НЗ7 Наливайко Д.С., Шахова К.О.

Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму:

Підручник.— Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001.— 416 с.

ISBN 966-7924-06-8

Ця книжка є першим українським підручником з історії зарубіжної літератури XIX ст. В ньому охоплюються європейські й американська літератури доби романтизму, яка в основному збігається з першою половиною минулого сторіччя. Автори висвітлюють літературний процес у його характерних закономірностях і структурах, але основна увага приділяється введенню читача в художній світ письменників-романтиків — індивідуально неповторний, багатий естетично-художніми відкриттями.

ББК 83.3(3)

ISBN 966-7924-06-8

© Д.С. Наливайко, К.О. Шахова, 2001

© Навчальна книга – Богдан,

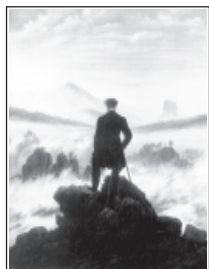
макет, художнє оформлення, 2001

ЗМІСТ

Вступ (Д.С. Наливайко)	5
-------------------------------------	---

Розділ 1.

Німецький романтизм (Д.С. Наливайко)	24
---	----

1.1. Єнський гурток романтиків	28
1.2. Новаліс	34
1.3. Л. Тік і В. Вакенродер	40
1.4. Ф. Гельдерлін	45
1.5. Гейдельберзький гурток романтиків	51
1.5.1. А. фон Арнім	55
1.5.2. К. Бренгано	57
1.6. Г. фон Клейст	62
1.7. Е. Т. А. Гофман	72
1.8. Г. Гейне	85

Розділ 2.

Французький романтизм (Д.С. Наливайко)	104
---	-----

2.1. Період Консульства і Першої імперії	108
2.1.1. Ж. де Сталь	109
2.1.2. Б. Констан	116
2.1.3. Ф. Р. де Шатобріан	118
2.2. Періоди Реставрації і Липневої монархії	126
2.2.1. А. де Ламартін	131
2.2.2. А. де Віньї	135
2.3. Віктор Гюго	144
2.4. Жорж Санд	169
2.5. А. де Мюссе	177
2.6. Ж. де Нерваль	184

Розділ 3.

Італійський романтизм (*Д.С. Наливайко*) 194

3.1. Література 1797 — 1815 років 195

3.1.1. У. Фосколо 197

3.2. Література 1816 — 1848 років 203

3.2.1. А. Мандзоні 206

3.2.2. Д. Леопарді 214

Розділ 4.

Англійський романтизм (*К.О. Шахова*) 226

4.1. Вільям Блейк 233

4.2. Вільям Вордсворт 245

4.3. Семюель Тейлор Колрідж 255

4.4. Вальтер Скотт 267

4.5. Джордж Ноель Гордон Байрон 282

4.6. Персі Біші Шеллі 306

4.7. Джон Кітс 323

Розділ 5.

Американський романтизм (*К.О. Шахова*) 238

5.1. Вашингтон Ірвінг 347

5.2. Джеймс Фенімор Купер 358

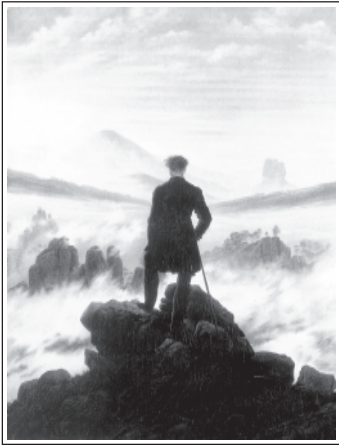
5.3. Натаніель Готорн 369

5.4. Едгар Аллан По 385

5.5. Герман Мелвілл 402

Рекомендована література 414

Розділ 1

НІМЕЦЬКИЙ РОМАНТИЗМ

Німецька література, поряд з англійською, належить до тих європейських літератур, де романтизм склався найраніше і набув найпотужнішого розвитку. На німецькому ґрунті він був художнім напрямом, що розвинувся спонтанно, без великих сторонніх впливів, але саме він мав значний вплив на романтичний рух в інших країнах. Водночас романтизм у Німеччині триваліший час, ніж в Англії, зберігав свої позиції і в літературі, і в інших сферах духовної культури, зокрема в музиці й філософії. Без перебільшення можна стверджувати, що *найвищі здобутки німецької літератури XIX ст. пов'язані передусім з романтизмом, чим вона відрізняється від французької чи англійської, в яких не менш значні досягнення пов'язані з реалізмом.*

Як і в інших європейських країнах, романтизму в Німеччині передував преромантизм, який набув тут інтенсивного розвитку. Найзначнішими його проявами були гердеризм і близький до нього рух “Бурі й натиску”, що прокотився Німеччиною двома хвилями: в 70-х і першій половині 80-х років XVIII ст. У нас цей рух здебільшого відносили до сентименталізму, але без достатніх підстав, насправді він мав і яскраво виражений преромантичний характер. Чимало з важливих інгредієнтів романтизму, таких як “органічна теорія” художньої творчості, наголошення її ірраціонально-емоційної природи та витоків, розуміння митця як “стихійного генія” тощо, вже виразно проявилось у “буряних геніїв”. Переважно романтичний характер носить і створений ними тип героя: це “природна людина” й водночас титанічна особистість, сповнена стихійно-творчих сил природи, пов'язана із загадково-ірраціональними глибинами буття і чужа “впорядкованому суспільству” з його поверховою розсудливістю і розважливим егоїзмом.

викликане французькою Липневою революцією, і, особливо, на зростання опозиційних і демократичних настроїв перед німецькою революцією 1848 р. (“передберезневий період”). До цього періоду відноситься розквіт творчості Гейне і творчість великої групи письменників-романтиків, пов’язаних з революцією 1848 р. та її ідеологією (А. Г. Гофман фон Фалерслебен, Г. Гервег, А. Гласбреннер, Ф. Фрейліґрат, Р. фон Готшаль та ін.).

Німецький романтизм не зникає і після революції 1848 р., його струмків відчутний також у німецькій реалістичній літературі другої половини XIX ст. Але найяскравіше в цей час він проявився в музиці (Р. Вагнер) і в філософії (Ф. Ніцше). В останні десятиліття XIX ст. піднімається в німецькій літературі хвиля неоромантизму, що переплітався з імпресіонізмом і символізмом.

1.1. Єнський гурток романтиків

У 1796 р. брати Шлегелі, Август-Вільгельм і Фрідріх, прибувають до Єни, де починають викладати в університеті. Через деякий час дід Шлегелів став осередком громадського й літературного життя університетського міста; в ньому збираються письменники, філософи, вчені; з них і витворився ушлякнений гурток єнських романтиків, якому належить визначна роль у становленні й розвитку романтизму. Із письменників, крім самих Шлегелів, які були насамперед естетамі, літературознавцями, критиками, до нього входили Новаліс (псевдонім Ф. фон Гарденберга), Людвіг Тік, який наїздив із Берліна, через Тіка був пов’язаний з єнським гуртком В. Вакенродер. Належали до нього також видатні філософи Й. Фіхте і Ф. Шеллінґ, які, один за одним, посідали кафедру філософії в єнському університеті, а також теолог і філософ Ф. Шлейєрмахер. Входили до гуртка й учені-природодослідники Ріттер і Стефенс. Отже, *єнський гурток склався як гурток літературно-філософський, чим визначився подвійний зміст і характер його діяльності, поєднання в ній двох аспектів — літературно-художнього й філософсько-естетичного, навіть за певної переваги другого, теоретичного, оскільки й брати Шлегелі діяли переважно в цьому напрямі.*

Виник єнський гурток романтиків на хвилі високого духовного піднесення, викликаного Французькою революцією, пробудженими нею великими надіями. “То був чудовий час, — згадував пізніше Шеллінґ. — Людський дух був розкутий, вважав себе вправі протиставляти всьому існуючому свою дійсну свободу й запитувати не про те, що є, а про те, що можливе”. В тих же тонах і стилі згадує про цей час Гегель, називаючи його “сходом сонця”. “Всі мислячі люди, — говорить він у “Філософії історії”, — святкували цю епоху. В той час панував піднесений, зворушливий настрій, світ був охоплений ентузі-

азмом, як нібито тільки тепер настало справжнє примирнення божественного зі світом”.

Звідси витікають **характерні якості й тенденції раннього романтизму, зокрема єнського**. Передусім йому притаманний *універсалізм*, прагнення охопити буття в його повноті, в його кінечності й безкінечності, суцільному й належному, і це зближувало єнський романтизм з філософією, надавало йому яскраво вираженого філософського характеру. “Романтична поезія, — проголошував Ф. Шлегель, — це прогресивна універсальна поезія. Її призначення полягає не тільки в тому, щоб заново об’єднати всі розрізнені види поезії, а й пов’язати її з філософією та риторикою”. Водночас єнський романтизм, що сприймав світ як приховані можливості й постійну творчість, прагнув до *синтезу й всеохоплюючого синтетичного вираження*. “Тільки романтична поезія, — писав той же Ф. Шлегель, — подібно до епосу, здатна стати дзеркалом всього навколишнього світу, відображенням епохи”. При цьому в єнських романтиків дійсне й ідеальне, дійсне і належне ще не протиставляються одне одному, а існують у своєрідній гармонії, підпорядкованій спонтанному руху, закону оновлення як матеріального, так і духовного світів.

Єнському романтизмові, особливо в першу його пору, було притаманне *діяльне, творче ставлення до буття і світу*. Це ставлення, пробуджене Французькою революцією, завершене вираження знайшло у філософії Фіхте, яка мала великий вплив на формування світоглядних та естетичних засад єнського романтизму. За відомим визначенням Ф. Шлегеля, Французька революція, “Науковчення” Фіхте і “Майстр” Гете “позначають найважливіші тенденції нашого часу”. Філософію Фіхте відносять до суб’єктивного ідеалізму, основними її категоріями виступають “я” і “не-я”; фіхтівське “я” не має нічого спільного з емпіричним індивідуальним “я”, — це колективний людський дух і творче начало світобудови, що творить і об’єктивний світ, і емпіричні “я”. “Не-я” у Фіхте — це об’єкт прикладання зусиль і волі “я”, що породжує динаміку і розмаїтість буття.

В естетиці єнських романтиків, зокрема їхнього провідного теоретика **Ф. Шлегеля**, маємо проекцію фіхтевського “я” на митця, що неминуче, в силу специфіки мистецтва як виду духовно-практичної діяльності людини, вело до зближення “я” (= духу) з “я” митця. “Якого типу філософія випадає на долю поета? — запитував Ф. Шлегель. — Це — творча філософія, що виходить з ідеї свободи та віри в неї і показує, що людський дух диктує свої

▲ Август Вільгельм Шлегель.

Мал. крейдою
Кароліни Роберг